

Савченко Олена
кандидат педагогічних наук, професор,
директор ННІ педагогічної освіти,
соціальної роботи і мистецтва,
завідувач кафедри педагогіки вищої
школи та освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються актуальні проблеми розвитку вищої освіти і перспективи інтеграції європейських освітніх ініціатив. Висвітлено основні тенденції розвитку вищої освіти. Підкреслено значення міжнародної співпраці, яка є потужним важелем розвитку світової системи вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, європейські освітні ініціативи, інтеграція вищої освіти.

В статье анализируются актуальные проблемы развития высшего образования и перспективы интеграции европейских образовательных инициатив. Отражены основные тенденции развития высшего образования. Подчеркнуто значение международного сотрудничества, которое является мощным рычагом развития мировой системы высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, европейские образовательные инициативы, интеграция высшего образования.

The article deals with problems of higher education development and perspectives of integration the European educational initiatives. The main trends of higher education development are highlighted. The importance of international cooperation, which is a powerful lever of world higher education development is emphasized.

Key words: higher education, European educational initiatives, higher education integration.

Вища освіта є найважливішим соціальним інститутом, що функціонує з метою задоволення громадських потреб, і тому живо реагує на всі суспільні зміни і процеси. Зростання міжнародної відкритості національних культур, основні світові тенденції розвитку людської цивілізації відображаються в системі освіти. Зокрема, постійно зростаючи за обсягом і більш різноманітні за змістом міжнародні зв'язки формують потребу в універсальних кадрах фахівців, які здобувають професійну підготовку в національних університетах. Це призводить до того, що зміст національних систем вищої освіти природно спрямований до так званих «світових стандартів», що виробляються світовою

наукою і технікою. Нові сучасні технології з їх потужною інфраструктурою, що робить доступним для інформації практично кожен куточок земної кулі, універсалізують зміст вищої освіти, забезпечують трансляцію знань, навчання в провідних світових освітніх центрах.

Глобалізація, яка, незважаючи на відмінності в оцінці, є об'єктивною реальністю, вимагає від національних систем вищої освіти нової цільової орієнтації, що враховує потреби в міжнародній солідарності на цінностях загальнолюдської етики.

У всіх країнах розширення демократії і посилення правової держави підвищують роль освіти в справі виховання молоді й дорослих у атмосфері демократичної громадянськості. Властиві науці і вищій освіті ідеї академічної свободи і рівноправ'я, зростання масштабів вищої освіти транслуються на усе суспільство, універсалізуючи його політичний устрій в різних країнах.

Формування нових соціокультурних цінностей, що підтримується більшістю країн, таких як цивілізований вільний ринок і гуманізація громадських стосунків, не лише міняють структуру вищої освіти, розширюючи підготовку економістів, менеджерів, гуманітаріїв, юристів, соціологів, політологів, але і змінюють усю його парадигму, переходячи від сциєнтизму до гомоцентризму, ставлять шлагбаум моральному релятивізму фахівців.

Ці виклики сучасної епохи, особливості міжнародного життя породжують основні тенденції у вищій освіті. Найважливішою тенденцією, що пов'язана зі зростанням ролі науки у виробництві і суспільстві, є зростання масштабів вищої освіти. Вища освіта усе більш стає масовою. У різних країнах рівень вступу випускників шкіл у вищі навчальні заклади складає у середньому майже 60 відсотків, а в Північній Америці – 84 відсотки. Йде стрімке кількісне зростання студентів ВНЗ. Якщо в 1960 р. число студентів у світі за даними ЮНЕСКО складало 13 млн., то нині воно зросло майже в сім разів [1]. Іншою важливою тенденцією, що розвивається особливо динамічно у ХХІ столітті, є диверсифікація вищої освіти за інституціональними формами, рівнями і змістом. В умовах зростання різмаїття навчальних закладів, що дають знання і навички у сфері розумової праці, роль класичних університетів не лише не зменшилася, але й зросла. Вони претендують на роль центрів по формуванню соціокультурного середовища в регіоні. Третьою тенденцією, що динамічно набирає силу, є тенденція інтернаціоналізації вищої освіти, що заснована на універсальному характері знань, на мобілізації колективних зусиль міжнародного наукового співробітництва. Це проявляється як у зростаючій ролі міжнародної співпраці в діяльності національних освітніх

закладів і організацій, так і в появі наднаціональних організацій, програм і фондів. У сфері вищої освіти «спостерігається зближення, якщо не спільність, проблем, тенденцій, завдань і цілей, що змушує забути про національні і регіональні відмінності і специфіку» [2]. Відбувається універсалізація змісту освіти, яку неможливо зупинити в епоху інформаційної революції та існуючих світових універсальних комунікаційних систем.

Кожного року зростає число студентів, дослідників і викладачів, які навчаються, працюють, живуть і спілкуються в інтернаціональному середовищі. За даними статистики, число студентів, що здобувають вищу освіту за межами своєї країни з 920 тис. у 1980 р. зросло до 1 млн. 550 тис. у 2010 р. [2]. Інтернаціоналізація вищої освіти є об'єктивним процесом, що динамічно розвивається. На думку багатьох учених і діячів вищої школи, інтернаціоналізація вищої освіти набуває риси якісно нового етапу – інтеграції, про що свідчить поява відповідної політико-правової надбудови інтеграційного комплексу. За своїм змістом інтеграція вищої освіти є зближенням національних освітніх систем, їх взаємодоповнюваність, перетворення вищої освіти на світову соціальну систему. Але інтеграція світової системи вищої освіти – це процес об'єднання, а не саме об'єднання [4]. У реальній дійсності спостерігаються контури такої системи, що породжує досягнення, проблеми і протиріччя.

Світову систему вищої освіти слід охарактеризувати як відкриту соціальну систему з нежорстким зв'язком між елементами, системністю самих елементів і варіативною нормативною регуляцією. У той же час, вона відповідає основним ознакам системності. По-перше, світова вища освіта є множинністю взаємозв'язаних елементів різного рівня і характеру. До них слід віднести освітні установи, що встановлюють зв'язки із зарубіжними партнерами і організаціями, окремі національні і регіональні системи, що виробляють загальну стратегію розвитку для всього світу під егідою ЮНЕСКО і ООН, різні міжнародні освітні організації і асоціації, які сприяють об'єднанню світової вищої освіти в єдину систему. Безумовно, усі установи і організації вищої освіти адміністративно автономні. Посідаючи своє специфічне місце на ринку освітніх послуг, вони взаємодіють у формі співпраці або суперництва, виробляючи основні орієнтири цього ринку. Поки міжнародна складова – не головна, не домінуюча в діяльності освітніх організацій, але вона латентно присутня як орієнтир, певний стандарт для вирішення регіональних і національних завдань, що вирішуються вищою освітою. По-друге, у світовій вищій освіті з'являються ознаки цілісності, автономності по відношенню до економічних, політичних і іншим світовим соціальним системам. Базою для цих процесів стає наявність універсальних норм академічної свободи і

демократії, традиційно регулюючих діяльність класичних університетів, міжнародні конвенції, що набувають усе більшого нормативного значення для національних освітніх систем, всесвітні декларації, які приймаються на міжнародних форумах, визначають перспективи розвитку вищої освіти і добровільно беруться до виконання усіма країнами. Цей тип нормативної регуляції, безумовно, не має нічого спільного з адміністративним управлінням. Формується світова система вищої освіти асоціативного типу, адміністративно не регульована, але така, що ідеологічно визначає парадигму розвитку усіх освітніх систем – національних, регіональних, міжнародних. По-третє, світова система вищої освіти має таку ознаку системності, як стійкість, що досягається внаслідок постійного відтворення своїх структурних елементів, кадрів і норм, регулюючих її функціонування. Стійкість припускає постійний розвиток системи вищої освіти, її пристосування до умов сучасного світу, що змінюється. У зв'язку з цим криза вищої освіти, про яку багато пишуть і говорять, є ні що інше, як сигнал до необхідності реформування його змісту, форм і завдань у відповідь на «виклики епохи». Успішне подолання кризи можливо лише при об'єднанні національних сил і ресурсів, за умови міжнародної солідарності, взаємодопомоги і підтримки. Криза посилює потребу в міжнародній інтеграції вищої освіти.

Інтеграція вищої освіти у світову систему – це процес, що об'єктивно розвивається, в який можна не включатися, але який не можна не помічати. Як будь-яке об'єктивне явище, процес міжнародної інтеграції в тій чи тій мірі трансформує національні освітні системи. Тенденції розвитку вищої освіти спричиняють як позитивні, так і негативні наслідки.

Розширення масштабів вищої освіти гостро ставить проблему якості навчання. Сучасне суспільство потребує високоосвічених і мобільних фахівців. І саме суспільство може і повинно стимулювати якісну вищу освіту, впливаючи на ринок праці.

Гостро стоїть проблема фінансування зростаючих масштабів вищої освіти. Зростання числа студентів змушує багато навчальних закладів скорочувати витрати на модернізацію інфраструктури, бібліотечні фонди, міжнародну співпрацю, педагогічні кадри.

Диверсифікація вищої освіти породила проблему його адекватності сучасним вимогам і якісних відмінностей в різних типах навчальних закладів. Для України ця проблема проявляється в якісних відмінностях контингенту студентів і викладацького складу, а, отже, і рівня підготовки в державних і некомерційних ВНЗ.

Інтернаціоналізація вищої освіти, що відповідає зростаючій потребі в міжкультурному взаєморозумінні, викликана глобальним характером сучасних засобів комунікації, споживчих ринків і є, безумовно, сприятливою тенденцією. Проте, мобільність студентів і викладачів в умовах сильних відмінностей економічного розвитку різних країн призводить до такої негативної тенденції, як «витік умів». Втрата кваліфікованих людських ресурсів країнами, що розвиваються, і країнами перехідного періоду викликана виключно не академічною мобільністю, але активізацією міжнародної міграції, і тим, що розвинені країни цілеспрямовано будують свою міграційну політику, надаючи фахівцям вигідні умови діяльності.

Інтеграція вищої освіти у світову систему – це об'єктивний процес, який не повинен розвиватися під наглядом світової громадськості, яка може і повинна бачити й аналізувати його позитивні і негативні сторони, приймати важливі управлінські рішення по його координації і корекції. Важливу роль у процесі розвитку міжнародної інтеграції вищої освіти відіграє міжнародна співпраця і такі міжнародні організації, як ЮНЕСКО. «Розвиток міжнародної співпраці, – як зазначено в Програмному документі ЮНЕСКО «Реформа і розвиток вищої освіти», – є головною метою ЮНЕСКО і основною формою діяльності у сфері вищої освіти» [4].

Міжнародна співпраця є потужним важелем розвитку світової системи вищої освіти, що покликана вирішувати низку актуальних завдань, таких як:

дотримання адекватності змісту і рівня вищої освіти потребам економіки, політики, соціокультурної сфери суспільства; вирівнювання рівнів підготовки фахівців у різних країнах і регіонах; зміцнення міжнародної співпраці і партнерства у сфері вищої освіти; спільне використання знань і навичок у різних країнах і на різних континентах; сприяння розвитку вищих навчальних закладів, особливо в країнах, що розвиваються, у тому числі за допомогою фінансування з міжнародних фондів; координація діяльності освітніх установ з метою розвитку вищої освіти; стимулювання загального підвищення гнучкості, охоплення і якості вищої освіти, сприяючої усуненню причин «витоку умів»; заохочення конкуренції наукових шкіл і освітніх систем у поєднанні з академічною солідарністю і взаємодопомогою.

Міжнародна співпраця змінює свої форми і види діяльності, накопичуючи потенціал для вирішення триєдиного завдання: досягнення такого рівня вищої освіти, який би відповідав потребам сучасного міжнародного соціуму; вирівнювання рівня національних освітніх систем; підготовки кваліфікованих кадрів для національної економіки. У таких умовах зростає роль і значення міжнародних організацій, фондів і програм у галузі

освіти й науки.

У Європейському Союзі протягом декількох десятиліть розробляється і здійснюється цілісна політика в галузі вищої освіти, формуються наднаціональні інститути координації і управління. Підготовлено і прийнято сім конвенцій по взаємному визнанню документів про закінчення середніх навчальних закладів, навчальних курсів і періодів навчання, дипломів про вищу освіту, вчених звань, що створюють нормативну основу інтеграційного процесу у галузі вищої освіти ЄС.

Широкий розвиток отримала двостороння і багатостороння науково-педагогічна співпраця університетів, обмін викладачами і студентами, у тому числі за сприяння створених цільових наднаціональних програм ЄС (COMETT, ERASMUS, LINGUA, SOCRATES ін.).

У останні десятиліття Україна активізувала міжнародну співпрацю в галузі вищої освіти. Країною підтримано засадничі конвенції в галузі освіти, прийняті під егідою ЮНЕСКО і Ради Європи. Підписана значна кількість двосторонніх міжурядових договорів про співпрацю з вищими школами зарубіжних країн, істотно зросло число прямих договорів із зарубіжними університетами.

Важливу роль у системному розширенні міжнародних науково-педагогічних контактів українських ВНЗ відіграє взаємодія з міжнародними, зарубіжними регіональними і національними організаціями, фондами і програмами: ЮНЕСКО, Інститутом «Відкрите суспільство» (фонд Сороса), ТЕМПУС/ТАСИС, ДААД, Всесвітнім банком, Британською Радою та ін.

Важливою умовою інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір має бути збереження національного досвіду, традицій, зміцнення і розвиток її безперечних переваг, до яких передусім відноситься науковість освіти, його фундаментальність і енциклопедичність. Необхідно знайти оптимальні варіанти послідовної інтеграції вищої школи України у світову систему вищої освіти, зберегти усе цінне, що має українська вища школа, в той же час здійснити, з урахуванням міжнародного досвіду, затребувані часом зміни, які дозволять забезпечити перспективи розвитку України в новому столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Высшее образование в XXI веке: подходы и практические меры. Заключительный доклад ЮНЕСКО. Париж. – 1998. – 213 с.
2. Лиферов А. П. Интеграционные процессы в мировом образовании: основные тенденции // Ма@1v1-ег Международный журнал по проблемам образования. – 1999. – 50 с.
3. Реформа и развитие высшего образования. Программный документ ЮНЕСКО. Париж. – 1995. – 135 с.
World education report. – UNESCO, Paris, 2000. – 116 p.